

ANNA MAZIARCZYK
OULIPO I POETYKA WIZUALNOŚCI

Streszczenie

Raymond Queneau i Georges Perec, czołowi przedstawiciele Pracowni Literatury Potencjalnej, której działalność skupiała się na odnowieniu literatury i wciągnięciu czytelnika do jej współtworzenia, realizują te założenia nie tylko za pomocą powszechnie znanych przymusów, ale również poprzez poetykę wizualności. Jest ona wprowadzona już przez motto, podkreślające rolę spojrzenia jako sugerowanej optyki odczytania literatury. Znaczący jest także aspekt graficzny tekstów obu pisarzy. U Queneau na pierwszy rzut oka dostrzegalne są jedynie szczegóły: użycie kursywy, nieliniarne rozmieszczenie słów na stronie czy podział tekstu na rozdziały. Perec, oprócz kursywy, wykorzystuje również rozbudowane spacje i piktogramy oraz eksperymentuje z rodzajami i kolorem czcionki i jej rozmieszczeniem na stronie. Sztuki wizualne stanowią charakterystyczne motywy w twórczości obu pisarzy: Queneau zafascynowany jest kinem, które stanowi w jego utworach magiczną przestrzeń opozycyjną w stosunku do szarej rzeczywistości, u Pereca z kolei dominuje malarstwo i fotografia a bohaterami jego powieści są bardzo często artyści. Poetyka wizualności, zaakcentowana na poziomie graficznym i diegetycznym tekstu, tworzona jest przede wszystkim na płaszczyźnie narracji poprzez przeniesienie do literatury technik charakterystycznych dla wymienionych sztuk jak również wykorzystanie wizualnego potencjału niektórych tradycyjnych figur literackich. Koncepcja literatury wizualnej oparta jest na swego rodzaju napięciu pomiędzy tym, co widzialne i tym, co czytelne. W przypadku Queneau, poetyka wizualności wydaje się mieć charakter ikoniczny: tekst naśladuje znaczenia za pomocą transkrypcji fonetycznej, technik muzycznych czy też struktury powieściowej. W utworach Pereca, ewidentnie zdominowanych przez opisy, narracja przybiera niejako formę słownego obrazu, który pokazuje historię bardziej niż ją opowiada. Tekst jest nie tylko oparty na licznych ekfrazach, ale sam niejako staje się powieściową ekfrazą. Dokonując fuzji sztuk, Queneau i Perec nie tylko tworzą teksty o dużym potencjale wizualnym, ale wykorzystują poetykę wizualności w sposób *par excellence* oulipijski, jako swego rodzaju przymus przekształcający tradycyjny sposób myślenia o literaturze.

Słowa kluczowe : Queneau, Perec, powieść wizualna, ikoniczność, ekfrazą, kolaż

Mots clefs : Queneau, Perec, roman visuel, iconique, ekphrasis, collage

Key words : Queneau, Perec, visual novel, iconicity, ekphrasis, collage

ANNA RUTKA

HOLOCAUST AN DER GRENZE DES KOMISCHEN, GROTESKEN UND ABSURDEN.
LITERARISCHE UND KINEMATORGRAPHISCHE VERSUCHE DES TABU-BRUCHS.

Die Weltpremiere Roberto Benignis Spielfilms *La vita e bella* (1997) rief eine weltweite öffentliche Debatte hervor, bei der die Frage nach der Darstellbarkeit des Holocaust und Nazismus mit den Stil- und Ausdrucksmitteln des Komischen und Grotesken ins Zentrum gerückt wurde. Die von Benignis Tragikomödie ausgelöste Kontroverse stellte mit Vehemenz und in einem bisher ungewohnt großen öffentlichen Ausmaß die Fragen nach der Rolle der traditionellen Formen und Genres sowie nach unseren eigenen Bildern, Erwartungen und der

medialen Repräsentation der Shoah in einer „Post-Memory“, einer sekundären Erinnerung durch Kunst und Medien in zweiter, dritter und vierten Nachkriegsgeneration.

Dabei ist der Streit um die Verwendung vermeintlich ‚unernster‘ Narrative keineswegs neu, sondern reicht bis in die Tradition der Filmklassiker der Komödie wie z.B. Charlie Chaplins *The great dictator* (1940) oder Ernst Lubitschs *To be or not to be* (1942).

Dem starken Trend des betroffenen und erschütternden Ernstes widersetzen sich seit Ende der 1950er Jahre viele Prosa- und Theaterautoren, die dem Gebot von Ernst Bloch (*Der Nazi und das Unsägliche*, 1938) folgend, sich bemüht zeigten, dem „Unsäglichen“ der Naziverbrechen mit den entlarvenden Mitteln des bitteren Witzes und grotesk-komischer Satire sprachlich nachzukommen. Gegen einen ohnmächtigen Betroffenheitsdiskurs wendet sich bereits 1959 Günter Grass mit seinem Roman *Die Blechtrommel*. Ein signifikantes Beispiel der Verbindung der Holocaust-Thematik mit Humor, Komik und Groteske stellt der Ghetto-Roman von Jurek Becker *Jakob der Lügner* (1969) dar, der sich der grauenvollen Shoah-Geschichte widersetzt, ohne diese jedoch zu verharmlosen bzw. zu sentimentalisieren. Ebenso rüttelt Edgar Hilsenrath mit seinem 1977 veröffentlichten ‚Schelmenroman‘ *Der Nazi & der Friseur* an der im Erinnerungsdiskurs tradierten Verklärung der Holocaust-Opfer. Zu den wohl bedeutendsten literarischen Verfechtern des Diskurses des Lächerlichen in der Holocaustliteratur gehört zweifelsohne George Tabori, der sich in seinen schauerlich-lächerlichen, obszön-grotesken Theaterstücken der einseitigen, pathetisch-sentimentalisierenden Mythologisierung der Opfer widersetzte.

George Tabori ging davon aus, dass „jeder Komödie etwas Tödernstes zu Grunde liegt“. Dieser Ausspruch erlangt sicherlich auch in Bezug auf Benignis *La vita e bella* seine Legitimation. Der Film baut eine komische Dialektik zwischen der Furchtbarkeit der KZ-Welt und der befreiendes Lachen provozierenden Stilisierung dieser Gräuelfrealität zu einem kindisch amüsanten „Überlebensspiel“ auf, mit dem der Vater seinen Sohn zu schützen vermag. Benignis Komödie endet mit dem tragischen Tod des clownesken Vaters und entzieht sich damit einer harmonisierenden, versöhnlichen Sinnstiftung. Durch die Dialektik der komisierenden Inszenierung vermeidet der Film eine mittlerweile ritualisierte Darstellung des Leidens und Todes im Konzentrationslager und akzentuiert statt dessen das Widerstandsmoment und somit das zutiefst Humane angesichts des unsagbar Unmenschlichen.

Słowa kluczowe: Holocaust, komizm, groteska, absurd, literatura, kino.

KAMILA JANISZEWSKA

TEXTUAL GAMES WITH BAUDELAIRE IN ANGELA CARTER'S *HEROES AND VILLAINS* AND *THE PASSION OF NEW EVE*

Abstract

The focus of the article is Carter's dialogue with Baudelaire's poetry, which Carter quotes and to which she repeatedly alludes in her speculative novels, *Heroes and Villains* and *The Passion of New Eve*. Figures from Baudelaire's "Spleen (I'm like the king...)" serve as a frame of reference for the relationships between her protagonists, while the images of objects and landscapes from his poems inform her depiction of apocalyptic realities. The turning points in the two narratives are marked by the all-pervading mood of sadness and menace characteristic of decadent verse. Evoked in the context of postmodern prose, the style, imagery and concepts from Baudelaire's verse both comment on Carter's fictional worlds and are re-interpreted and even parodied by her plots. The re-reading of Baudelaire's verse intertwines with a critical investigation of the concept of myth. Following Roland Barthes,

Carter sees myth as a construct which subordinates facts to ideology. In the course of Carter's textual games of allusion, mirroring, and re-reading, Baudelaire's symbol of *spleen* emerges as the central, all-encapsulating concept whose force undermines the authority of made myth.

Key words: Carter, Baudelaire, Bakhtin, Barthes, myth, intertextuality

GRY TEKSTUALNE Z BAUDELAIREM W ANGELI CARTER *HEROES AND VILLAINS* I *THE PASSION OF NEW EVE*

Streszczenie

Artykuł poświęcony jest dialogowi powieści Carter z poezją Baudelaire'a. Odniesienia do twórczości Baudelaire'a są rozproszone w tekstach Carter, fragmenty jego wierszy pojawiają się u niej w formie prozatorskiej. Obrazy z wiersza „Spleen (Jestem jak król...)” służą Carter jako punkt odniesienia dla związków między bohaterami jej powieści, natomiast Baudelaire'a poetyckie przedstawienie przedmiotów i krajobrazów znajduje odbicie w jej opisach rzeczywistości apokaliptycznej. Co więcej, ton pewnych ustępów z *Heroes and Villains* i *The Passion of New Eve* odzwierciedla charakterystyczny dla poezji dekadencej nastrój smutku i zagrożenia. Umieszczone w nowym kontekście prozy postmodernistycznej, styl, obrazowanie oraz koncepcje rozwinięte przez Baudelaire'a są jednocześnie komentarzem do fikcyjnych światów Carter jak i przedmiotem reinterpretacji a nawet parodii. Reinterpretacja poezji Baudelaire'a splata się u Carter z krytyką koncepcji mitu. Podobnie jak Roland Barthes, Carter postrzega mit jako konstrukt podporządkowujący fakty ideologii. Baudelaire'owski symbol *spleenu* staje się u Carter główną, wszechogarniającą koncepcją podważającą autorytet fałszywego mitu.

Słowa kluczowe: Carter, Baudelaire, Bakhtin, Barthes, mit, intertekstualność

JADWIGA SEBESTA, KARIN WAWRZYNEK

DUALISTYCZNY ŚWIAT SYMBOLI W NOWELI EICHENDORFFA *MARMUROWY POSĄG*.

Streszczenie

Dualistyczny świat symboli w noweli Eichendorffa *Marmurowy Posąg* przedstawia granicę pomiędzy złudzeniem a bytem realnym. Obrazem tego quasi-przeciwieństwa są protagoniści noweli, przy czym każdy z nich należy albo do świata rzeczywistego albo do wymyślanego świata sztuki. Postacie Fortunanda i Bianki, które należą do sfery realnej, ukazują krąg wartości chrześcijańskich, inaczej nowy wiek wiary. Dwulicowy Donati i zimny posąg bogini Wenus natomiast reprezentują zniszczony pogański, starożytny, rudymenarny świat sztuki. Obydwa światy jednak się zderzają, gdyż każdy z nich walczy o uzyskanie przewagi. Tak fantomy, jak i realia pragną zawłaszczyć osobę młodego, niewinnego, szlachcica Floria. W tym sensie granica czasowości pomiędzy złudzeniem a byciem zanika, ponieważ w tej samej chwili pojawiają się z głębi nieświadomości, zawartej w umyśle Floria dźwięki osobliwej muzyki, inaugurujące cykl uczuć wyobcowania, ponadczasowości oraz wiecznej nieskończoności. Tylko i wyłącznie siła miłości jest w stanie przerwać owo błędne koło.

Słowa kluczowe: literatura niemiecka, romantyzm, dualistyczny świat symboli, chrześcijaństwo, psychoanaliza.

Schlüsselbegriffe: deutschsprachige Literatur, Romantik, dualistische Welt der Symbole, Christentum, Psychoanalyse.

Key words: german literature, romanticism, the dualistic world of symbols, christianity, psychoanalysis

BEATA KOŁODZIEJCZYK-MRÓZ

ELEMENTY RACJONALISTYCZNE I IRRACJONALISTYCZNE W NOWELI THEODORA STORMA *JEŹDZIEC NA SIWYM KONIU*.

Streszczenie

Nowela *Jeździec na siwym koniu* jest przez wielu uważana za kwintesencję twórczości Theodora Storma. Akcja noweli rozgrywa się w XVIII wieku i przedstawia tragiczną historię młodego fryzyjskiego wieśniaka Hauke. Jego rozum i przedsiębiorczość ścierają się z przesadami i zwyczajami społeczności wiejskiej. Dzięki swojej wiedzy i zaradności Hauke Haien zdobywa majątek, zostaje wójtem i zarazem nadzorcą nadmorskich wałów. Jednak jego plan wybudowania nowych wałów wzbudza nieufność wśród pozostałych Fryzyjczyków. Haien drażni ich ponadto, jeżdżąc ostentacyjnie na siwym koniu, którego uważają oni za ducha konia pojawiającego się na wyspie. Rozstrzygający pojedynek z naturą i ludzkimi zabobonami rozgrywa się podczas wielkiego sztormu. Stare wały pękają, nowe wytrzymują próbę, lecz zostają wyszczerbione przez przesadnych wieśniaków. Morze pochłania Hauke, który stara się uratować swoją żonę Elke i małą córeczkę. Nieakceptowany przez społeczność nadzorca żyje odtąd w legendzie jako jeździec na siwym koniu. Nowela będąca wiernym odbiciem epoki poetyckiego realizmu jest początkowo kolorowym przedstawieniem życia młodego Fryzyjczyka, z czasem komplikuje się, stając się coraz bardziej tajemniczą i mroczną historią.

Głównym celem niniejszego artykułu jest przedstawienie i analiza dwóch przeciwstawnych światopoglądów: racjonalnej postawy umysłowej, która bezwarunkowo akceptuje wyższość rozumu nad innymi narzędziami poznawczo-wartościującymi, realizowanej w noweli przede wszystkim poprzez Hauke, oraz irracjonalnej – reprezentowanej przez w większości zabobonne społeczeństwo fryzyjskiej wioski – stawiającej przyjmowanie argumentów rozumowych niżej od argumentów na mocy tradycji, autorytetu, wiary, instynktu, intuicji czy emocji. W tym celu szczegółowo naświetlone zostały następujące kwestie: dualizm przedstawianego świata literackiego (wzajemna relacja światopoglądu oświecenia i wywodzących się z romantyzmu przesądów, w tym w szczególności motyw paktu z diabłem) oraz elementy fantastyczne obecne na wszystkich płaszczyznach opowiadania, które dezorientują czytelnika co do narzucającego się po przeczytaniu noweli pytania, który z omawianych światopoglądów wypadałoby uznać za słuszny.

Słowa kluczowe: literatura niemiecka, romantyzm, dualistyczny świat symboli, chrześcijaństwo, psychoanaliza.

Schlüsselbegriffe: deutschsprachige Literatur, Romantik, dualistische Welt der Symbole, Christentum, Psychoanalyse.

Key words: German literature, romanticism, the dualistic world of symbols, Christianity, psychoanalysis.

MAGDALENA SAWA

SPOTKANIE Z EKFRAZĄ

Streszczenie

Ekfrazja jest starożytnym terminem retorycznym, używanym do określenia opisu dzieł plastycznych, ozdobnych waz, urn, dekoracyjnych tkanin, ale przede wszystkim malarstwa i rzeźby. Celem tego artykułu jest prześledzenie obecności ekfrazy we współczesnych badaniach literackich. Pojawienie się pojęcia ekfrazy w badaniach literackich łączy się z publikacją artykułu Leo Spitzera „The ‘Ode on a Grecian Urn,’ or Content vs. Metagrammar” (1962), gdzie ekfrazja definiowana jest jako „poetycki opis malarstwa lub rzeźby.” Liczne przykłady opisów ekfrastycznych w prozie nie tylko dwudziestego wieku sprawiły, że również ekfrazja, jako element prozy literackiej stała się przedmiotem rozważań badawczych. Można nawet wyodrębnić coś, co w tym artykule nazywam „tendencją pro-narracyjną” w ewolucji badań nad ekfrazą. Tendencja ta przejawia się wzrostem zainteresowania ekfrazą we współczesnej prozie narracyjnej (głównie – powieści). Artykuł ukazuje rozwój tendencji pro-narracyjnej w badaniach nad ekfrazą, a także polemizuje z jej niedawnymi osiągnięciami, zwłaszcza ze stanowiskiem Tamar Yacobi. Yacobi uważa, iż w utworze narracyjnym najbardziej odpowiednia jest krótka ekfrazja nie-opisowa, nazwana przez nią „modelem ekfrastycznym”. Refleksja teoretyczna przedstawiona w artykule ma za zadanie dowieść, iż tradycyjna ekfrazja opisowa może konkurować z modelem ekfrastycznym, czyli znakomicie współpracować z utworem narracyjnym.

Słowa kluczowe : ekfrazja, model ekfrastyczny, tendencja pronarracyjna, ekfrazja pronarracyjna.

Key words : ekphrasis, ekphrastic model, pro-narrative tendency, pro-narrative ekphrasis.

MAGDALENA CHARZYŃSKA-WÓJCIK

ON THE NON—EXISTING TYPE OF CLAUSAL DITRANSITIVES IN OLD ENGLISH.

Streszczenie

Artykuł poświęcony jest odpowiedzi na pytanie czy w języku staroangielskim istnieje typ czasowników, którym towarzyszą dwa dopełnienia – jedno w postaci frazy rzeczownikowej w dopełniaczu, drugie w postaci zdaniowej. O ile istnienie czasowników z dopełnieniem zdaniowym i frazą rzeczownikową w celowniku lub bierniku jest bezsporne, o tyle wspomniany wyżej typ z dopełniaczem nigdy nie był w literaturze omawiany choć wyraźnie wskazuje jego istnienie klasyfikacja czasowników jaką podaje Mitchell (1985: § 1090). Artykuł przedstawia dane dotyczące rekcji czasowników staroangielskich wskazujące wyraźnie, że typ taki w języku nie występował.

Key words : Old English syntax, verbal complementation, clausal ditransitives, ordinary ditransitives, Cases.

JERZY WÓJCIK

OLD ENGLISH BREAKING AS SHARING OF MELODY

Streszczenie

Artykuł przedstawia analizę staroangielskiej zmiany językowej ‘Breaking’ z punktu widzenia teorii fonologii rzędu w ujęciu Scheer’a (2004). Najistotniejszym elementem przedstawionej analizy jest założenie, że staroangielski ‘Breaking’ to zmiana, która zachodziła w wyniku uniwersalnego osłabiania spółgłosek znajdujących się w wygłosie sylaby (czyli, w przyjętym modelu, bezpośrednio przed nielicencjonowaną i nierządzoną pustą pozycją samogłoskową).

W rezultacie tego osłabiania następuje dzielenie elementów melodii pomiędzy spółgłoską i samogłoską co w rezultacie wpływa na modyfikację samogłoski.

Key words : Old English, breaking, CVCV phonology

PAULINA MAZURKIEWICZ

WOKÓŁ POJĘCIA I TERMINU *MARIAGE/MALŻEŃSTWO* : WYPOWIEDZENIA DEFINICYJNE FRANCUSKIE I POLSKIE W DISKURSYWIE TEOLOGICZNYM

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest porównawcza analiza składniowo-semantyczna dwóch typów wypowiedzeń definicyjnych: pośrednich (gdzie akt definiowania odbywa się w sposób implicytny) i bezpośrednich (literalne wypowiedzenia aktu definicyjnego) z terminem *mariage* dla języka francuskiego i *małżeństwo* dla języka polskiego. Wpisuje się on jednocześnie w debatę pomiędzy definicjami rzeczy, których celem jest opisywanie zależności pomiędzy terminem a pojęciem, a definicjami słów, które nie mają odniesienia pozajęzykowego. Wypowiedzenia te znajdują się w dyskursie teologicznym na przykładzie Katechizmu Kościoła Katolickiego.

Z jednej strony artykuł ujawnia konceptualizację rzeczywistości identyczną dla obu wspólnot językowych, wynikającą z jednolitego nauczania Kościoła wyrażonego w dyskursie Katechizmu. Z drugiej strony przedstawia konceptualizację rzeczywistości odrębną dla systemu języka francuskiego i systemu języka polskiego na podstawie analizy morfologicznej terminów *mariage/małżeństwo*. Każda definicja jest przedstawiona w obu językach, aby wykazać podobieństwa i różnice w wyrażaniu tego samego obiektu rzeczywistości jakim jest małżeństwo.

Słowa kluczowe: wypowiedzenie definicyjne, pojęcie, termin, małżeństwo

Mots-clés : énoncé définitoire, concept, terme, mariage

Key words : definitional enunciation, notion, term, marriage

DOMINIQUE BASSANO

EMERGENCJA JĘZYKA U DZIECKA : AKWIZYCJA RZECZOWNIKÓW I CZASOWNIKÓW W JĘZYKU FRANCUSKIM.

Streszczenie

Tekst dotyczy akwizycji języka przez dziecko, a w szczególności pierwszych etapów akwizycji języka ojczystego, co stanowi uprzywilejowany temat badawczy autorki. Pierwsza część tekstu to krótkie wprowadzenie do tytułowego tematu emergencji języka u dziecka. Autorka przedstawia kluczowe problemy i swoje własne do nich podejście. Druga część, znacznie obszerniejsza, to prezentacja wyników badań, prowadzonych przez autorkę z udziałem studentów i współpracowników w laboratorium „Structures Formelles du Langage” (Struktury Formalne Języka). Autorka skupiła się głównie na akwizycji rzeczowników i czasowników, ponieważ ten temat stanowi sedno realizowanego projektu badawczego, dotyczącego rozwoju leksyki i gramatyki u małych dzieci i relacji między tymi dwoma komponentami.

Słowa kluczowe : akwizycja języka, akwizycja języka ojczystego, emergencja języka u dzieci.

Mots-clés : l'acquisition du langage, l'acquisition de la langue maternelle, l'émergence du langage chez l'enfant.

Key words : language acquisition, acquisition of the native language, emergence of the language in the child.